

VĚ NAM JE SŔČE NA MĚSTĚ – O RJEČNIKU SVETOMARSKIH FRAZEMA I POSLOVICA

(Anđela Frančić i Mira Menac-Mihalić, *Rječnik frazema i poslovica međimurskoga govora Svete Marije. Kaj? Storijska Kanižaj!* Knjigra. Zagreb 2020)

Rječnik frazema i poslovica međimurskoga govora Svete Marije. Kaj? Storijska Kanižaj! najnoviji je plod suradnje dviju dugogodišnjih suradnica, kolegica i prijateljica, prof. dr. sc. Mire Menac-Mihalić, začetnice hrvatske dijalektne frazeologije i prof. dr. sc. Anđele Frančić, izvorne govornice svetomarskoga govora. Sinergija mukotrpnoga terenskog rada i predane, u prvome redu frazeološke i paremiološke, a potom i dijalektološke analize rezultirala je monografijom koja obaseže 400 stranica, a koja je objavljena 2020. godine u izdanju Knjigre.

Glavnom i najopširnijem poglavlju, *Rječniku frazema i poslovica*

(str. 57–225), prethode poglavlja *O Svetoj Mariji i njezinu govoru* (str. 13–37), *O frazeologiji* (str. 39–50) te *O rječniku frazema i poslovica* (str. 51–55). No, autorice nisu stale na samo jednome nego nude još tri rječnika, svaki sa svojim uvodnim poglavljima: *O rječniku istoznačnih i bliskoznačnih frazema i poslovica* (str. 227), *Rječnik istoznačnih i bliskoznačnih frazema i poslovica* (str. 229–319), *O Svetomarsko-standardnojezičnome razlikovnom rječniku manje poznatih riječi potvrđenih u Rječniku frazema i poslovica* (str. 321–322), *Svetomarsko-standardnojezični razlikovni rječnik manje poznatih riječi potvrđe-*

nih u *Rječniku frazema i poslovice* (str. 325–351) te *Standardnojezično-svetomarski razlikovni rječnik manje poznatih riječi potvrđenih u Rječniku frazema i poslovice* (str. 353–376). U zasebno su poglavlje izdvojene paremiološke potvrde, *Poslovice* (str. 377–381). Monografiji je dodana još karta Hrvatske s označenim istraženim punktom međimurskoga dijalekta (str. 11), upotrebljavane kratice i posebni znakovi (str. 385), opsežna literatura (str. 387–391) te sažetak na hrvatskom (str. 393) i na engleskom jeziku (str. 394).

Nakon uvoda (str. 9–10) u kojem se autorice ukratko predstavljaju te zahvaljuju svima (poimenice i svim ispitanicima) koji su sudjelovali u priređivanju ove monografije slijedi poglavlje o Svetoj Mariji i svetomarskom govoru. Ustaljenom dijalektološkom metodologijom i terminologijom autorice, na temelju podataka dobivenih od tridesetak ispitanika tijekom terenskih istraživanja, opisuju fonologiju (akcentuaciju te inventar, izgovor, podrijetlo i distribuciju vokala, konsonanata i konsonantskih skupina), morfologiju promjenjivih vrsta riječi te tvorbone, sintaktičke i leksičke osobitosti *svetomarštine*. Opisi svih jezičnih razina potkrijepljeni su primjerima koji se pojavljuju u frazeološkoj i paremiološkoj građi u monografiji.

Pretpostavljajući da ovu monografiju u ruke neće uzeti samo frazeolozi i dijalektolozi nego je namijenjena širem profilu korisnika, autorice pred samu frazeološku obradu donose kratak pregled frazeološke teorije. Donose oprimjerenja uz svaku od strukturnih realizacija frazema: 1. frazemi polusloženice (npr. **en-cvaj, naj-naj, puošto-puošto, šunder-bunder, zbrda-zduola**), 2. frazemi fonetske riječi ili minimalni frazemi (npr. **d^o dne, ni^ti makac, o^d j^oka, za dešet**), 3. frazemi sveze riječi (npr. **jezikova juha, n^osi^ti (mⁱeti) glovo v torbi, o^d glove do pete, pov^edati kak de^r čital, zm^otani kak sajla**) i 4. frazemi rečenice (npr. **be^doka se d^elati z k^oga, mⁱeti malo m^orje čega, ni^ti v žep ni^ti z žepa k^omo, nos je do plafona k^omo, vro^g nig^dor ne spi**). Uz navedene, autorice utvrđuju i još nekoliko strukturnih tipova frazema: dijaloške (dvo-rečenične i višerečenične) frazeme (npr. ① **Kaj se desilo?** ② **Pro^se se ob^esilo!**; ① **Idem**. ② **Kam?** ① **Vrit naham kaj bom videl kak je tam.**), prave upitne frazeme kojima je upitnost jedina i stalna značajka, a u kojima prevladava govornikovo izricanje prijekora sugovorniku (npr. **{kaj} si pod most v školo hol?, je to p^osel?**) te neprave upitne frazeme u kojima se upitnost katkad kombinira s potvrdnom izjavnošću i niječnom uskličnošću (npr. **{kaj} je j^oteč sta-**

klor k^uom^o? // je ne j^uotec staklor k^uom^o! // kak da je j^uotec staklor k^uom^o).

Nadalje, frazeme svetomarskoga govora autorice promatraju u odnosu na frazeme ostalih jezičnih sustava te ih prema podrijetlu i proširenosti uporabe dijele na internacionalne frazeme (npr. **biti bez dlake na jeziku // nemati dlaku na jeziku**), frazeme karakteristične za cijeli hrvatski jezični sustav (npr. **držati se (st^otⁱ) kak drvena Marija**) ili za njegov dio (npr. **držati se kak mila Gera**), kao i frazeme karakteristične samo za proučavani govor i eventualno neke njemu najbliže govore (npr. **kaj se smeješ, kaj mi mljeku zljeješ?, prepov^edati stor^e moring^e, razmeti se v kaj kak moček v tamborⁱcu**). Posebno se ističu i frazemi kojima je jedna od sastavnica osobno ime (npr. **Eva čurke nadeva // Eva {za k^uoc^om} popeva**) ili spomendan/blagdan kojega sveca (npr. **kakvo Medardo vreme n^uosi, tak se sen^o k^uosi**), frazemi u kojima je rima važan element u stvaranju (npr. **saki ^uosel na svoj p^uosel!**) i frazemi temeljeni na redupliciranju korijena (npr. **blj^entav^ec blj^entavi!, šmrkljiv^ec šmrkljivi**). Poglavlje završava prikazom međufrazemskih odnosa – sinonimije, antonimije i polisemije.

Prije obrade 3800 frazema (uključujući i zadirkivanja, izričaje,

šaljive izreke i sl.) i 160 poslovice u centralnome rječniku monografije, autorice su detaljno opisale strukturu rječničkoga članka u poglavlju *O rječniku frazema i poslovice*. Rječnički se članak sastoji od četiriju sastavnica, nadnatuknice, natuknice, značenja i rečeničnih oprijemljenja, a kao primjer za ovaj prikaz izdvojamo obradu jednoga frazema koji nas asocira na autorice ove monografije:

ČMELA

v^eren (vr^eden) kak čmela • jako marljiv, radišan • *V^erna je kaj čmela. N^ega je vr^edn^o z^etⁱ za tež^oka – v^eren je kaj čmela.*

Dakle, frazemska nadnatuknica nosiva je sastavnica frazema koja se donosi u kanonskom obliku. Grafički je istaknuta u zasebnom retku te otisnuta velikim masnim slovima, a odabrana je prema morfološkom principu poretka koji je ustaljen u hrvatskoj frazeologiji (1. imenice (i poimeničeni pridjevi) te višerječni izrazi (nazivi i imena), 2. pridjevi (i glagolski pridjevi), 3. prilozi (i glagolski prilozi), 4. brojevi, 5. zamjenice, 6. glagoli potpunoga značenja, 7. veznici). Ako frazem sadržava više sastavnica koje pripadaju istoj vrsti, kao nadnatuknica uzima se prva među njima uz uvijet da fakultativne sastavnice ne mogu biti nadnatuknice (npr. frazem **navinoti {radija, teljevizora i sl.} do dasku** obrađen je pod natukni-

com **DASKA**, a ne pod natuknicom **RADIO**). Fonetsko-fonološke varijacije nadnatuknica zabilježene su na način da se oba oblika nalaze jedan uz drugoga po abecedi te su odjeljeni kosom crtom. Obrada frazema uspostavlja se pod onim oblikom koji je u govoru frekventniji dok se kod oblika koji je manje frekventan donosi uputa na frekventniju nadnatuknicu (npr. **ŠTIRĪ v. ČĚTIRĪ**). Frazemska se natuknica nalazi u retku ispod nadnatuknice. Otisnuta je malim masnim slovima s ukošenim rekcijama, a abecediranje se provodi tako da se zanemaruju zatvaranja, otvaranja i diftongiranja vokala, kao i razmaci između riječi. Natuknice kao i značenje, određuju se isključivo na temelju zapisanoga frazema na terenu, a ne na temelju onoga što se može očekivati ili pretpostavljati da postoji u ispitivanome govoru. U kontinuitetu iza natuknice slijedi značenje (odnosno ako objašnjenje nije značenjski određeno, u kosim crtama donosi se informacija o njemu, npr. **zasuknoṭj vroṭa k^uomṭ • /prijetnja smrću komu/**). Različita su frazemska značenja obrojčena, a dodatna objašnjenja koja se odnose na sužavanje uporabnoga konteksta navode se u oblim zagrada (npr. (o hrani), (o ženskoj osobi)). Zagrade i kose crte, uz navedena značenja, imaju i dodatna značenja: oblim zagrada upućuje se na zamjenjivost sastav-

nica (npr. **n^uoṣiṭj (mⁱṭi) gloṽo v ṭorbi**), u vitičastim zgradama navedeni su izostavljivi, neobvezni dijelovi frazema (npr. **doṭjṭi {stih} kak ṭoṭ**), dvjema kosim crtama odvajaju se varijante istoga uopćenog frazema (npr. **droṭj kak {suhṭ} zloṭo // droṭj kak da je ṭo zloṭa**), a kosom crtom naznačena je mogućnost upotrebe različitih vidova glagola (npr. **kupiti/kopuvati moṭka vo vrⁱṭi**), varijacije živo/neživo (npr. **ki (koj) je antipoter k^uomṭ/ṭemo?**), varijacije jednina/množina (npr. **am naj/najṭe {reṭi // kaj goṭj pov^edati!**), varijacije glagolskih vremena (npr. **milṭ je / je bilṭ k^uomṭ k^uoga**) te različitih fonetskih varijacija sastavnica (npr. **kak šalabrda/šalaprda je šṭo**). Rečenično oprimjerenje, pisano ukošenim slovima, posljednji je dio rječničkoga članka, a potvrđama su oprimjerena sva značenja frazema.

Nadnatuknica, natuknica i rečenična oprimjerenja zapisani su u skladu s hrvatskom dijalektološkom tradicijom. Lakša čitljivost nadnatuknica i natuknica postignuta je manjim prilagodbama. Fonemi *l*, *n*, *x* zabilježeni su grafemima <*lj*, *nj*, *h*>, a jedini par palatalnih afrikata u sustavu svetomarskoga govora zabilježen je grafički usklađenim znakovima *č* i *đ*.

U najopsežnijem dijelu monografije, *Rječniku frazema i poslovice*, pored frazemskog blaga *svetomarštine*, navode se i druge ustaljene

sveze: već spomenuti izričaji u dijaloškoj formi sa strukturom pitanja i odgovora (npr. ① **Kak si?** ② **Kak Maksj na praksj.**), ustaljena zadirkivanja (↓ **Mara – košara {ljubila cigara}**), izreke vezane uz blagdane i spomendane svetaca i imena svetaca (☉ **sveti Blōž, deĵ nam kōrōž**), šaljive ustaljene izreke (♣ **idemo spot, m^orti bi ^oni išlji dimo**) te poslovice (★ **k^oga ne(n)ga, bež t^oga se m^ore**).

Prikupljenu rječničku građu autorice prezentiraju i iz drugačije perspektive u tri manja popratna rječnika. U *Rječniku istoznačnih i bliskoznačnih frazema i poslovice* frazemi i poslovice razvrstavaju se u gnijezdo slična značenja što omogućuje konceptualnu analizu građe. Svaki članak počinje pojmom na hrvatskome standardnom jeziku koji поблиže određuje značenje frazema ili poslovice – nadnatuknicom (otisnutom velikim masnim slovima), nakon čega slijedi značenje (otisnuto običnim slovima) i frazem ili poslovice u natukničkome obliku na svetomarskome govoru (otisnut/otisnuta malim masnim slovima). U slučaju da među značenjima postoje nijanse, ona su poredana abecednim redom, a odvojena znakom ♦, npr.

MALO bar nešto, bar malo **b^oljē ikaj, neĵo nikaj** ♦ ima malo čega (o nadjevu u kolačima) **ima čega kak deĵ z bičom fčehnol** ♦ jako je malo *koga/čega na prste*

{jē(d)ne roke} m^oči prebrojiti k^oga/kaj ♦ jako malo **neĵaj-nikaj • za jē(de)n noĵršnjak** ♦ jako malo, jedan zalogaj **{za} jempot v zobe** ♦ jako malo (o hrani) **pođ jē(de)n zob** ♦ malo, tek toliko **tuljko dalji vre** ♦ neznatna količina čega prema velikim potrebama **kak deĵ v Drovo fljučnol // kak deĵ se v Drovo p^os-cal** ♦ pri kraju je *što*, malo je čega ostalo **čist(am) na dnu jē kaj** ♦ zamalo; sasvim malo je nedostajalo da se *što* dogodi **za dlako**

Na kraju, manje poznate riječi i višerječni izrazi potvrđeni u *Rječniku frazema i poslovice* donose se u dva rječnika, *Svetomarsko-standardnojezičnom* odnosno *Standardnojezično-svetomarskom razlikovnom rječniku manje poznatih riječi potvrđenih u Rječniku frazema i poslovice*, kako bi se olakšalo služenje centralnim rječnikom ove monografije. I u njima su se autorice držale ustaljenih leksikografskih načela. Uz natuknicu nalazi se njezina gramatička odrednica (uz imenice se donosi podatak o gramatičkome rodu (*m.*, *ž.*, *sr.*), uz glagole podatak o glagolskome vidu (*nesvrš.*, *svrš.*, *dv.*), a, uz sve ostale, kratice naziva vrste riječi) i definicija. Rječnički članak imenica proširen je podatkom o tome kako ta imenica glasi u G jd. (npr. **dešč** dⁱēžda), a rječnički članak glagola sadržava informaciju o 1. l. jd. prezenta (npr. **požrēti** požⁱerem). Težeći jednostavnosti i

ekonomičnosti, u *Standardnojezično-svetomarskom razlikovnom rječniku* (...) ne navode se gramatičke odrednice i oblici s obzirom da su te informacije već pružene u sveto-marsko-standardnojezičnom razlikovnom rječniku.

Iako su prezentirane i oprimjere u centralnome rječniku monografije, autorice su poslovice izdvojile i abecedno, po prvoj sastavnici, popisale u zasebnom, zaključnom, poglavlju monografije.

Pomno i dugotrajno prikupljeni frazemi i poslovice *svetomarštine* u ovoj su monografiji dobili preciznu, temeljitu, tehnički ujednačenu i sustavnu rječničku obradu. Ova monografija time postaje neizostavan izvor frazeoloških i frazeografskih rješenja svakom dijalektologu i frazeologu koji će se *prijeti* sličnoga *p^uòsla*. A autoricama, prof. dr. sc. Anđeli Frančić i prof. dr. sc. Miri Menac-Mihalić, *kàpa d^uòlji* i *sàka část*.

Martina Bašić